

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Frida Gustafsson

DEN HISTORISKA KVINNOFRIDEN

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: VT 14

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SUMMARY	3
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	5
1. INLEDNING	6
1.1 BAKGRUND.....	6
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	7
1.3 AVGRÄNSNING	8
1.4 METOD OCH TEORI.....	9
1.5 MATERIAL OCH FORSKNINGSLÄGE	10
1.6 BEGREPP	11
1.7 DISPOSITION.....	12
2. EN KORT HISTORISK TILLBAKABLICK OCH ÖVERSIKT	13
3. RÅDANDE STADGANDEN UNDER 1734 ÅRS LAG	15
3.1 AGA SOM RÄTTSLIG TRADITION	15
3.2 AGA ELLER EJ UNDER 1734 ÅRS LAG	16
4. STRAFFLAGEN INFÖRS	18
5. KORT OM STRAFFSTADGANDEN KRING KVINNOFRID I MODERN TID	23
6. SAMMANFATTANDE ANALYS	25
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	27

SUMMARY

This essay intends to explore the legislation surrounding spousal violence against women in a historical context. The main aim has been to provide a historical overview of the penal provisions of the crime. The paper is a chronological review of the offense, starting around the 18th century and ending in the 20th century. Initially the lack of legal regulation of violence against women within marriage is illustrated, at a time when it was allowed for a husband to use corporal punishment against his wife to assert power within the household. This is followed by the approval and passage of the new 1864 criminal legislation, which provided for the criminalization of violence between spouses. Finally the essay reaches the 20th century, highlighting the reforms that emerged in the 1980s - and the 1990s.

The critical perspective that has been applied in this paper is a gender perspective. An analysis based on gender perspectives within jurisprudence is found continuously through the essay. The essay concludes with a summarized analysis, which intends to serve as a conclusion in regard the issues forming the basis of the essay.

SAMMANFATTNING

Uppsatsen ämnar utforska lagstiftningen kring inomäktenskapligt våld mot kvinnor ur ett historiskt perspektiv. Utgångspunkten har varit att ge en historisk överblick över straffstadganden kring brottet. Uppsatsen är byggd kring en kronologisk genomgång av brottet, som börjar kring 1700-talet och tar sitt slut vid 1990-talet. Inledningsvis belyses avsaknaden av rättslig reglering kring våld mot kvinnor inom äktenskapet, när det istället var tillåtet att måttligt aga sin hustru. Därefter följer införandet av 1864 års strafflag, vilken innebar en kriminalisering av våldet. Avslutningsvis behandlas 1900-talet, och de reformer som växer fram under 1980- och 1990-talen.

Det kritiska perspektiv som har applicerats i uppsatsen är ett genusperspektiv, och en analys baserad i genusrättsvetenskap följer löpande genom uppsatsen. En sammanfattande analys summerar till sist uppsatsen och ämnar besvara frågeställningarna som legat till grund för uppsatsen.

FÖRORD

Jag vill tacka alla kvinnor och män som före och under min tid har kämpat för de rättigheter och friheter jag åtnjuter idag.

Ett särskilt tack vill jag också rikta till min handledare Elsa Trolle Önerfors.

1. INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Historiskt sett har det inte varit strängt förbjudet för en äkta make att slå sin hustru. Tvärtom har mindre våld inom familjen ansetts välbehövligt, och ansetts vara ett sätt att hålla frid både inom äktenskap och i samhället i stort. Husbonden var för hushållet vad kungen var för riket och därför var husbondemakten mycket viktig att upprätthålla.¹ Under lång tid har denna syn utvecklats och förändrats, och en äkta makes roll är i dagens samhälle på många sätt olik den syn som rådde under 1800-talet. Förändringarna i attityd och de efterföljande förändringarna i lagstiftning är vad denna uppsats ämnar utforska och analysera. Utgångspunkten har varit att historiskt undersöka och kartlägga förändringen från tillåten husaga till kvinnofridsbrott, och hur lagstiftaren och samhället under en 200-årsperiod har ändrat synsätt på inomäktenskapligt våld.

Det är viktigt att komma ihåg att det samhälle vi lever i idag på många sätt är olik samhället på 1800-talet. Idag har vi generellt sett ett annat synsätt på våldsutövande. Den främsta anledningen till detta är troligtvis att staten på ett annat sätt än tidigare har monopol på våldsanvändningen i samhället, och att vi därför blir mer och mer ovana vid att våldsutövning utanför våldsmonopolet ses som legitimt.² Även samhälleliga attitydförändringar i stort har gjort att vi numera anser våld som icke önskvärt i de allra flesta situationer. Det är också viktigt att poängtera att religionens inflytande avsevärt har minskat och att det kan vara en anledning till att dåtidens rådande uppfattningar har fått stå åt sidan för en mer sekulariserad syn på samlivet.

Våldsbrott mot kvinnor inom äktenskap har varit klandervärt på olika sätt inom historien. Först och främst måste poängteras att det vi idag anser vara hustrumisshandel inte alltid ansågs vara otillåtet i en förmodern tid. Eftersom det tidigare var tillåtet, och även i vissa fall påbjudet, för en husbonde att aga sin hustru ansågs inte mildare våld som något brott mot en kvinnas frid. Tvärtom ansågs det vara husbondes rätt och skyldighet att bruka våld om det krävdes för att hålla husfriden. Detta innebär att det som vi idag skulle anse vara ett brott inte varit det i alla tider, varför vi måste skilja på det vi kallar hustrumisshandel idag och det som

¹ Hassan Jansson (2002), s 80.

² Lindstedt Cronberg (2006), s 206.

ansågs vara hustrumisshandel förr – dessa två termer kan ha väldigt olika innebörd. Däremot har det länge varit vanärande för en make att använda allvarligt våld mot sin hustru.³ Detta har att göra med den rådande bilden på manlighet och hur en bra husbonde och make skulle agera. Det var nämligen viktigt för mannen att hålla hårt på sin position som hushållets överhuvud, och han förväntades kunna styra sitt hushåll utan att behöva ta till alltför allvarliga medel. Om mannen var tvungen att bruka allvarligt våld inom sitt hushåll var det ett tecken på hans svaghet, och att han inte var en bra och respektabel husbonde.⁴

Tid och erfarenhet har gjort att detta synsätt har förändrats, och numera har vi en väsensskild syn på äktenskapet, hushållet och det inomäktenskapliga våldet. Makar ska idag representera en jämställd union fri från maktstrukturer, och samhället idag fördömer starkt all form av inomäktenskapligt våld. Likväl förekommer sådant våld, och många gånger hävdas detta våld vara en relik av äldre tankesätt kring män och kvinnor. Våldet i dagens samhälle har sin grund i långa traditioner av synen på våld inom äktenskap, och därför är det intressant att belysa hur mäns våld mot kvinnor har sett ut historiskt.

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

I den här uppsatsen har jag valt att undersöka våldsbrott inom äktenskapet. Detta har jag gjort ur dels ett rättshistoriskt och ett kritiskt genusrättsligt perspektiv. Främst har syftet varit att undersöka ifall det historiskt sett har funnits en kriminalisering av våld mot maka, och vilka argument för och emot en kriminalisering som har funnits i samhällsattityden. För att belysa rättsutvecklingen har jag jämfört äldre tiders kriminalisering med den mer moderna kriminalisering som råder i nuvarande ordning, och genom detta har jag kunnat följa retoriken och attitydförändringen i samhället.

Frågeställningarna som jag lagt till grund för min uppsats är som följer:

- Har hustrumisshandel varit kriminaliserat från 1700-talet och framåt?
- Hur kan hustrumisshandel analyseras ur ett historiskt genusperspektiv?
- Hur har attityderna kring och acceptansen för mäns våld mot kvinnor förändrats under denna tidsperiod?

³ Hassan Jansson (2002), s. 80.

⁴ Hassan Jansson (2002), s. 80 och Liliequist (2001), s. 93.

1.3 AVGRÄNSNING

Till att börja med har jag gjort en avgränsning från ämnet våld inom äktenskap, till att enbart gälla manligt våld mot kvinnor inom äktenskapet. Anledningen till att denna avgränsning har gjorts är dels att det är den typ av inomäktenskapligt våld som är mest förekommande i samhället och dels att, samt till följd av detta, är ett mer utforskat område. Eftersom mäns våld mot kvinnor har en tydlig heterosexuell prägel⁵ är det enbart manligt våld i heterosexuella äktenskap som jag har valt att inrikta mig på. Jag är medveten om att detta perspektiv kan bidra till den heteronormativitet som råder i samhället, samt kan bidra till att reproducera en stereotyp bild av kvinnor som brottsoffer och män som gärningspersoner. Dock är det för den här typen av våld kontraproduktivt att ha en könsneutral ansats, då det osynliggör de maktstrukturer som anses ligga bakom våldet.

Oavsett mina avgränsningar anser jag förstås att allt våld inom parförhållande, såväl kvinnligt som manligt samt inom samkönade förhållanden, är lika allvarligt och jag välkomnar mer djupgående undersökningar även kring detta våld. Detta lämpar dock sig bättre till andra undersökningar.

Jag har således valt att fokusera på inomäktenskapligt manligt våld, och brottet mot kvinnofriden. Kvinnofrid kan definieras på olika sätt, men i min mening konstitueras kvinnofrid av en sammantagen frihet från våld och sexuellt våld i strukturellt präglade förhållanden. Detta kan sägas vara de straffrättsliga aspekterna av kvinnofrid. Inom civilrätten kan kvinnors rättigheter utvidgas och inskränkas på andra sätt. Bland annat reglerna om en kvinnas rätt att vara myndig och rätt att inte stå under förmyndarskap samt myndighetsålder har historiskt sett varit ett verktyg för inskränkningen av en kvinnas rättigheter. Relevant har också varit äktenskapslagstiftningen och rätten att skiljas. Alla dessa problemområden kan anses höra under termen kvinnofrid. Den här uppsatsen har dock avgränsats till att enbart fokusera på fysiskt våld mot kvinnor, och enbart våld inom äktenskapet. Mycket skulle kunna skrivas om våld mot kvinnor i beroendeställning i övrigt, såsom tjänsteflickor eller döttrar, och likaledes skulle mycket kunna skrivas om det sexuella våld som kvinnor i alla tider har utsatts för av män i sin närhet. Dock har jag, av tidsmässiga skäl och av platskäl, valt att

⁵ Eliasson (1997), s 14.

avgränsa mitt undersökningsområde till att enbart omfatta det inomäktenskapliga, fysiska våldet.

I den del som skilsmässolagstiftningen tangeras av problematiken med hustrumisshandel har jag tagit upp rätten att skiljas mycket kort. Dock ska det inte ses som ett anspråk på en utredning av skilsmässolagstiftningen, utan enbart de delar som är relevanta för uppsatsens omfång har beaktats.

Vad gäller den undersökta tidsperioden har denna avgränsats. En rättshistorisk uppsats skulle alltid kunna täcka en mer utvidgad tidsperiod, och därför har en avgränsning varit tvungen trots att lockelsen att gå djupare har funnits. Jag har valt att göra en historisk översikt, men fokuserat kring mitten av 1700-talet fram till mitten av 1800-talet eftersom det var vid denna tidpunkt som den legala agan började diskuteras och senare avskaffas, och eftersom det var första gången en kriminalisering av allt inomäktenskapligt våld infördes i modern tid.⁶

1.4 METOD OCH TEORI

Metoden som används i denna uppsats är främst en rättshistorisk metod, då det valda ämnet sträcker sig från 1700-tal fram till nutid. En stor del av uppsatsens syfte är att fastställa hur brottet har vuxit fram och konstruerats, och framställningen är då grundad i en rättsdogmatisk utgångspunkt. Genom att använda en rättsdogmatisk metod har jag använt mig av de hierarkiska rättskällorna för att undersöka gällande rätt i olika tidsperioder. Undersökningen har alltså baserats på lagstiftning och dess rättsutveckling och juridisk litteratur. Även den politiska debatten har till viss del lagts till grund för att belysa den samhälleliga attityden och dess förändring över tid.

Frågeställningen berör dock mer än att fastställa vad gällande rätt är, och därför har även ett kritiskt perspektiv applicerats. Det kritiska perspektivet har främst använts vad gäller attitydförändringar och den politiska debatten, där ett rättsdogmatiskt perspektiv inte på ett tillräckligt sätt tillför analys. Det kritiska perspektivet är genusperspektiv, eftersom ämnet avspeglar maktrelationen mellan män och kvinnor i nära relationer.⁷ Eftersom jag i uppsatsen

⁶ Liliequist (2001), s 114.

⁷ Burman (2007), s 43.

har valt att koncentrera mig på en heterosexuell kontext, och endast manligt våld mot kvinnor, är en könsmaktsordning central för mina resonemang. Här har jag tagit hjälp av Burman, som skriver kring hur hon använder sig av genusrättsvetenskap.⁸ Även boken Genusrättsvetenskap av Åsa Gunnarsson och Eva-Maria Svensson har varit värdefull.⁹

Anledningen till att det i den här uppsatsen är relevant att anlägga ett genusperspektiv beror på vad som kallas genushistoria. Hur rätten har utformats hör ihop med hur idéerna om män och kvinnors roller och förhållande till varandra har sett ut genom historien, eftersom dessa idéer inverkat på samhällets kultur och politik.¹⁰ Den kvinnliga underordning som ett genushistoriskt eller genusrättsvetenskapligt perspektiv belyser, visar förstås också på en manlig överordning som format politiska idéer och en samhällelig maktstruktur.¹¹ Som bekant är rätten en avspeglning av rådande ideal och rättsmedvetande, och därför har även genushistoria en betydande roll för hustrumisshandelsbrottet i ett rättsutvecklande perspektiv. Det ska här poängteras att det kan vara tal om både en formell och reell underordning. En formell underordning synas genom ekonomiska och politiska system och genom lagregleringar. En reell underordning kan följa av en formell sådan, men också finnas utan en formell underordning, och behöver inte vara lika synlig som en formell underordning. I den här uppsatsen är det främst en formell underordning som avses – nämligen hur lagregleringar och politiska attityder har skapat en reglerad maktförskjutning som är grundad i kön. Att det historiskt sett föreligger och har förelegat en samhällelig strukturell underordning är råder det enighet kring inom både feministisk och traditionell forskning, och att det är häri våldet mot kvinnor har sin grund är forskningen enig om.¹²

1.5 MATERIAL OCH FORSKNINGSLÄGE

Inom rättsvetenskapen finns en del forskning om legal jämställdhet och kvinnors rättigheter, samt kring olika könsrelaterade brott och hur kvinnor systematiskt fallit offer för en manlig förövare. Däremot har denna forskning många gånger fokuserat på sexualbrott och i dessa fall i hög utsträckning kring utomäktenskapliga brott. Det inbördes förhållandet mellan makar har inte undersökts i samma utsträckning. På senare år har dock forskningen kring rättsliga

⁸ Burman (2007), s. 43.

⁹ Gunnarsson och Svensson (2009), s. 33 ff.

¹⁰ Hirdman (2008), s 17.

¹¹ Hirdman, (2008), s 18.

¹² Eliasson (1997), s 64 och Hirdman (2008), s 22.

maktförhållanden i parrelationer ökat, och det finns numera en del forskning kring äkta makar och inomäktenskapligt våld. Mycket av den forskning som finns kring ämnet är framtagen av historiker och genusforskare, men det finns också relevant forskning framtagen inom rättsvetenskapen.

Av materialet som använts har bland annat Marie Lindstedt Cronbergs verk *Med våldsam hand: hustrumisshandel i 1800-talets Sverige*, varit till stor hjälp. Lindstedt Cronberg är docent och forskare vid Historiska institutionen vid Lunds universitet. Främst skriver hon om genus, rätt, kulturhistoria och värderingar över tid kring hedersföreställningar, våld, dygder och laster.¹³ Hon har ägnat en del av sin forskning kring kulturella perspektiv på våld och särskilt våld mot kvinnor. Ett annat verk som har varit till stor användning är Monica Burmans verk *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Monica Burman är forskare, universitetslektor och docent i straffrätt vid Umeå universitet, och innehar också forskningsuppdrag vid Nationellt centrum för kvinnofrid. Hennes forskning är främst inriktad på genus och jämställdhet inom straffrätten, och hon har forskat mycket kring den rättsliga hanteringen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer ur olika perspektiv.¹⁴

1.6 BEGREPP

Eftersom uppsatsen ämnar undersöka kvinnans rättsliga ställning vid inomäktenskapligt våld har jag valt att döpa uppsatsen till kvinnofrid. Som ovan nämnts menar jag med denna term en sammantagen frihet från våld i strukturellt präglade maktförhållanden – det här fallet frihet från våld inom äktenskapet.

För att vidare kunna definiera våld inom äktenskapet måste termen våld och våld mot kvinnor undersökas. Synen på våld och vad det innebär har en historisk och kulturell prägel. Våld som begrepp kan endast förstås i den kontext vari det återfinns. Det som vi idag anser vara våld har t.ex. ganska nyligen ansetts vara aga – för att dra ett konkret exempel med anknytning till uppsatsen. När jag använder termen våld mot kvinnor åsyftar jag allt slags våld, med betoning på fysiskt våld. Detta grundar jag i definitionen av ”våld mot kvinnor” som anges i FNs

¹³ Forskarpresentation Lindstedt Cronberg

¹⁴ Forskarpresentation Burman

deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor.¹⁵ Där definieras våldet som ”varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker offentligt eller privat”.

Gällande benämningen på våldet har jag använt mig av olika termer som ska förstås som samma fenomen. Det våld som åsyftas är som nämnts tidigare det manliga inomäktenskapliga våldet mot kvinnor.

1.7 DISPOSITION

Uppsatsen inleds med en historisk tillbakablick och översikt kring våldet inom hemmen, för att förmedla en större helhetsbild av rättsutvecklingen. Därefter följer ett kapitel inriktat på gällande rätt under 1734 års lag, som belyser hur hustruaga blev officiellt sett mindre legitimt, samtidigt som ett straffbud saknades. Tystnadens epok inleds under 1734 års lag och fortsätter även efter Strafflagens införande, vilket följande kapitel behandlar. Som ett avslut undersöks även kort vad som har hänt i modern tid – vad den historiska rättsutvecklingen fick för efterdyningar i vårt moderna samhälle. Avslutningsvis erbjuds en sammanfattande analys.

¹⁵ FNs deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor, antagen av FNs Generalförsamling 20 december, 1993

2. EN KORT HISTORISK TILLBAKABLICK OCH ÖVERSIKT

På medeltiden ansågs kvinnan vara mannens egendom, antingen en faders eller en makes, och därför var brott mot en kvinna ett brott mot en annan mans egendom.¹⁶ Det ansågs alltså vara en kränkning mot mannen vars kvinna blivit utsatt, och sågs som ett slags egendomsbrott. På grund av detta var det inte mycket tal om inomäktenskapliga brott, då det i dessa fall var en man som utövade våld mot sin egen egendom, något som i många fall inte ansågs vara brottsligt. Tvärtom ansågs det viktigt för samhället att ordning upprätthölls, vilket fick lov att göras genom att bruka måttligt våld inom hushållet. Landslagarna stadgade under medeltiden en rätt för mannen att aga.¹⁷

Detta synsätt förändrades över tid, och så småningom föll egendomstänket bort. Kvinnan börjar ses mer som en individ, och brott mot henne sågs som ett fridsbrott. Dock stod kvinnor fortfarande under förmyndarskap av sina fäder eller makar, och den rätta platsen för en kvinna i ett äktenskap var i en underordnad ställning gentemot sin make. Även kyrkan stödde denna könsbaserade underordning, vilket framkom bland annat i Hustavlan som spreds efter reformationen.¹⁸ Denna ståndpunkt stöddes även i dåtidens juridiska doktrin; bland annat Samuel Pufendorf skrev att hustrun borde underordna sig mannens ledning.¹⁹ Inomäktenskapliga våldsbrott sågs som klandervärda, men endast om de uppnådde en viss grad av allvarlighet. Denna övre gräns var tämligen hög, och det våld en äkta man kunde utsätta sin hustru för straffritt var i princip fram tills det att våldet blev dödligt.²⁰ Mannens främsta uppgift var att leda hushållet och hålla ordning i familjen, och han fick ta våld till medel om det krävdes av situationen. Det ansågs vara en stor vanära om mannen inte kunde hålla ordning i hushållet utan att ta till våld som medel, och därför var det också vanärande om maken tvingades använda alltför allvarligt våld mot sina familjemedlemmar.²¹ Husbondeväldet innebar en slags egen jurisdiktion, där det var husbonden som ansvarade för att upprätthålla ordningen i hushållet.²² Husbondens ordningsbevarande intention med våldet

¹⁶ Eliasson (1997), s. 67.

¹⁷ Burman (2007), s. 59.

¹⁸ Ohlander och Strömberg (2008), s. 88.

¹⁹ Pufendorf, De mänskliga och medborgerliga plikterna, 1673, hämtat ur Lindstedt Cronberg (2009), s. 37.

²⁰ Lindstedt Cronberg (2010), s. 129 ff.

²¹ Hassan Jansson (2002), s 80f.

²² Lindstedt Cronberg (2009), s. 40.

var avgörande – ett disciplinerande våld nedåt i hierarkin ansågs som legitimt och samhällsbevarande.²³

När den nya landslagen kom 1734 omnämndes inte hustruaga; meningarna om varför det är så kan diskuteras. Säkert är dock att aga förekom inom hushållen även fortsättningsvis, och att det var mycket få som anmäldes och dömdes för misshandel i hushållet. Även om hustruaga inte kan lyftas fram som lagligt, på grund av avsaknaden av omnämnande i lagtext, torde det ändå ha varit den rådande meningen att aga i viss mån var tillåtet.²⁴

I mitten av 1800-talet förändras synen på inomäktenskapligt våld, och för första gången blir allt våld mellan makar förbjudet.²⁵ Nu börjar gärningarna betraktas som rena våldsbrott. Aga är inte längre något som är önskvärt och våldet mellan makar kriminaliseras. Strafflagen införs 1864 och det blir enligt skriven lag otillåtet att misshandla även inom hushållet. År 1921 avskaffas det manliga förmyndarskapet och alla kvinnor blir myndiga vid 21 års ålder, vilket får anses vara den slutgiltiga spiken i kistan för husbondeväldet och mannens legala hushållsmakt. Det reella maktförhållandet kan dock anses ha kvarstått till viss del, och dess efterdyningar har i vart fall kvarstannat länge i samhället.²⁶ Under senare 1900-tal lyfts problematiken med våld i nära relationer mer allvarligt på en storskalig politisk nivå, och nya attityder börjar gro. På 1980-talet ändras åtalsbestämmelserna vilket innebär att våld mot en maka faller under allmänt åtal; hustrumisshandel börjar nu ses som ett samhällsproblem. Utvecklingen sedan går ifrån rent våldsbrott till fridskränkingsbrott och under senare delen av 1990-talet införs brottet grov kvinnofridskränkning.

²³ Hassan Jansson (2002), s. 301.

²⁴ Lindstedt Cronberg (2009), s. 43.

²⁵ Lindstedt Cronberg (2005), s. 45.

²⁶ Prop. 1997/98:55, s. 25.

3. RÅDANDE STADGANDEN UNDER 1734 ÅRS LAG

3.1 AGA SOM RÄTTSLIG TRADITION

Mannens rätt att aga sin hustru har funnits länge i Sveriges rättsliga historia.²⁷ Rätten kan antas ha funnits sedan förkristen tid som en slags rättslig tradition, något som syns i de svenska landskapslagarna som stadgade rätten till hustruaga.²⁸ Däremot gjordes redan på den tiden skillnad mellan aga och misshandel, och det fanns en gräns för hur långt agan kunde gå innan den ansågs illegitim.²⁹ Enligt Kristoffers landslag, som gällde från mitten av 1400-talet och framåt, fanns en rätt för maken att näpsa sin hustru. Termen näpsa var något som vid senare tillfällen också benämndes som synonymt med aga.³⁰ Lydelsen i Kristoffers landslag var som följer:

Även om Gud har givit åt mannen kvinnan till hjälp och underdånighet, så har han likväl icke givit henne åt mannen till träl eller till fotapall, utan bör vardera älska den andra, hon honom som huvud och han henne som lem. Och därför, om en man av hat eller ondska, i dryckenskap eller för annan kvinnas skull, som han älskar, slår sin hustru blå eller blodig, lam eller lytt, det skall bötas dubbelt, och hennes närmaste fränder skola vara målsägande därvid. Näpsa han henne måttligt för brott hon begått, vare han saklös.³¹

Kristoffers landslag trycktes och stadfästes av kung Karl IX år 1608, och gällde sedan fram till 1734 års lag. Detta innebär att rätten att måttligt bruka våld mot sin hustru kvarstod uttryckligen i lagtext under en mycket lång tidsperiod. Rätten att aga eller näpsa sin hustru får anses tätt sammanhänga med den hierarki som rådde i dåtidens hushåll. Mannen var överhuvud och överordnad sin hustru och resten av hushållet, och hade rätt att utöva sin makt över hushållet. Mannens position i hushållet ansågs naturligt grundad, och speglar tidens könsbaserade maktstrukturer. Under denna period var mannens våldsanvändning följaktligen

²⁷ SOU 1995:60, s. 95.

²⁸ Burman (2007), s. 59.

²⁹ Burman (2007), s. 60.

³⁰ Liliequist (2001), s. 90.

³¹ Sveriges rikets landslag, Kristoffers, Såråmålsbalken med våda kapitel 19, citerat ur Lindstedt Cronberg (2009), s. 44.

grundad i det så kallade husbondeväldet.³² Som ovan nämnts var husbondeväldet en slags tilldelad jurisdiktion, där husbonden hade makten över hushållet. Det ska inte ses som att hemmet var en privat sfär, utan snarare som en delegerad jurisdiktion.³³ Här tog sig staten rätt att gå in och lagstifta i hemmet, vilket visar på att hushållen inte ansågs som en helgad sfär som skulle vara fri från statligt ingripande. Tvärtom hade husbondeväldet ett slags ansvar att hålla ordning i hushållet både invändigt och utvändigt – både mot sitt hushåll och mot staten.

3.2 AGA ELLER EJ UNDER 1734 ÅRS LAG

När 1734 års lag trädde i kraft var aga av hustru inte omnämnt i missgärningsbalken, med motiveringen att man inte ville uppmana männen att använda rätten att aga.³⁴ Lagstiftaren menade att det inte var önskvärt med hustruaga, och att det var risk att någon influerades i en oönskad riktning av ett förbud. Man valde helt enkelt att ta in i princip samma lagtext i missgärningsbalken, förutom att man tog bort den sista meningen som gav en rätt att näpsa sin hustru. Däremot var misshandel av hustru kriminaliserat i 36 kap 1 § missgärningsbalken:

1 §

Hwilken man af hat, eller i dryckenskap, eller förannor qwinnos skul, slår hustru sina blå eller blodig, lahm eller lytt; ware thet alt i tweböte. Slår hustru man sin; stånde samma rätt.

§2

Slår husbonde, eller matmoder, legohion sitt, så at thet warder theraf lahmt eller lytt; ligge thet i laga bot, som förr är sagdt. Näpsa the thet skiälige för brott thes; ware ogildt.³⁵

Här kan alltså utläsas att endast grövre misshandel av hustru var kriminaliserat. Vad som gällde enligt lagtext var blå, blodig, lam eller lytt – det vill säga ganska allvarliga skador. Här

³² Burman (2007), s. 60.

³³ Lindstedt Cronberg (2009), s. 38.

³⁴ Burman (2007), s. 64 och Liliequist (2001), s. 109.

³⁵ Sveriges rikets landslag, 1734, Missgärningsbalken 36 kapitel, 1-2 § §. Dessa citat är ej omskrivna till modern svenska då de är förstälige i sin ursprungsform.

syns vid en jämförelse av lydelsen i Kristoffers landslag, att ungefär samma text har använts i missgärningsbalken. Lagstiftaren har dock valt att exkludera den sista meningen vari den tillåtna hustruagan stadgades, men inte ersatt denna mening med någonting. I andra paragrafen framgår att det fortfarande var tillåtet att näpsa tjänstefolk, men att den övre gränsen för tjänsteagan också den låg vid lam eller lytt. Det var således tillåtet att skäligen aga sitt tjänstefolk, så länge de inte ådrog sig allvarligare skador av agan.

Lagstiftaren valde här alltså att helt enkelt ta bort lagstödet för hustruaga, utan att ersätta det med något slags förbud eller liknande. Valet faller istället på en tystnadsmetod. Det kan tyckas underligt att välja denna modell, då det på många sätt osynliggjorde det så kallat mildare våld som pågick i hemmen. Avsaknaden av straffstadgande av aga innebar, oavsett motivering härtill, att våld mot hustru upp till en viss grad inte var ett kriminaliserat bruk av våld. Liliequist menar att det inträffade en förskjutning av fokus i det offentliga rummet, där man inte längre ville måla upp bilden av en hustryrann utan hellre ville ålägga ansvaret för våld inom äktenskapet på bägge makar.³⁶ Avsaknaden av kriminalisering av våldet inom hemmet kan också ses som ett avsteg ifrån statens rätt att ingripa även inom hushållen – under 1700-talet råder upplysningstankar vilka mer och mer börjar poängtera individens frihet från statlig kontroll. Jag tolkar det alltså som att lagstiftaren rör sig mer ut ifrån hemmen, och lämnar dem i ökande grad oregrerade. Denna slutsats ger också Burman stöd för – hon väljer att kalla tiden efter 1734 års lag för ”tystnadens och det privatas epok”.

Det kan konstateras att det verkar ha förelegat en rätt till aga inom äktenskapet även under 1734 års lag.³⁷ Hade ett fall med misshandel mot maka kommit till domstol hade det inte kunnat ådömas straff om inte hustrun blivit blå, blodig, lam eller lytt – en ringa misshandel hade inte varit straffbar. Här ska återigen beaktas att det vi idag skulle anse vara misshandel, t.ex. slag utan blånader, knuffar eller dylikt, inte utgjorde ett kriminaliserat våld i 1734 års lag. Den reella eller i vart fall straffria rätten att aga sin hustru anses ha funnits kvar ända till 1861.³⁸

³⁶ Liliequist (2001), s. 103.

³⁷ Burman (2007), s 64.

³⁸ Lindstedt Cronberg (2009), s 43.

4. STRAFFLAGEN INFÖRS

Fram till och med 1850-talet fanns ett omfattande stöd i riksdagen för husagan, som successivt började luckras upp inför införandet av strafflagen. Våldet kan här ses i en kulturell kontext; förekomsten av ett oreglerat disciplinerande våld mellan vuxna människor började anses förlegat och olustigt. I riksdagsdebatten fick husbondeväldet ett starkare motstånd, och målades upp som en nationell skam och orättvisa.³⁹ Trots att dessa argument framfördes kring frågan om husagan och aga av tjänstehjon visar de på en stark attitydförändring kring våld.⁴⁰ Husagan mot vuxna tjänstehjon avskaffas år 1858.⁴¹

Strax härefter börjar också misshandel av kvinnor diskuteras i riksdagsdebatterna, om än dock i förhållande till hustruns rätt till skilsmässa, på motion om utökade skillnadsgrunder av Per Staff, medlem i borgarståndet.⁴² Motionen vann medhåll hos lagutskottet som yttrade sig i instämmande ordalag.⁴³ Också här utmålas husbonden på ett mer negativt sätt än tidigare, och han framställs som en maktmissbrukare. Kritiken mot den manliga hushållsföreståndaren och hans behandling av hustrun blir i sig som en utmaning mot husbondeväldet.⁴⁴ På samma sätt som i debatten kring husagan hjälpte debatten kring skilsmässa vid misshandel till med att undergräva legitimiteten för husbondemakten.⁴⁵ Argument mot en skilsmässorätt för misshandlade kvinnor lyftes också, och kan påvisa ett annat synsätt som kan ha bidragit till att ett straffstadgande emot inomäktenskapligt våld. Vissa ledamöter, däribland Creutz ur adelsståndet, menade att inomäktenskapligt våld beror på bägge parter i äktenskapet och att skulden ofta vilade på kvinnan genom att hon inte i tillräckligt utsträckning hade varit sin make lydig.⁴⁶ Creutz argument mötte dock en del motargument, ifrån ledamöter både ur adeln och övriga stånd.

Det var alltså olika meningar som rådde, vilket i sig inte är förvånande då det låg i tiden att konservativa värderingar mötte mer liberala synsätt och att dessa skapade olika ståndpunkter. Argumenten som bland annat Creutz framförde, och liknande argument som lyftes, synliggör

³⁹ Lindstedt Cronberg (2006), s 208-217.

⁴⁰ Lindstedt Cronberg (2006), s 208.

⁴¹ Lindstedt Cronberg (2006), s. 216-217.

⁴² Lindstedt Cronberg (2006), s. 217-218.

⁴³ Lagutskottets betänkande nr 19 (1859 och 1860)

⁴⁴ Lindstedt Cronberg (2006), s. 218.

⁴⁵ Lindstedt Cronberg (2006), s. 219.

⁴⁶ *Protokoll hållna hos högloflige ridderskapet och adeln vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1859 – 1860*, band 4, s. 102 ff.

den rådande könshierarki som många ansåg kom av naturen och av Bibeln. Dessa ståndpunkter och åsikter kan användas till att förklara varför det dröjde innan en kriminalisering av inomäktenskapligt våld infördes.

Till följd av omfattande lagstiftningsreformer får Sverige år 1864 en ny strafflag⁴⁷, som ersätter straffbalken och missgärningsbalken i 1734 års lag. Strafflagen föregicks av Kungliga Majestäts förordning om mord, dråp och annan misshandel som utfärdades år 1861.⁴⁸ I 1861 års förordning och därefter följande 1864 års strafflag avskaffas husagan definitivt, och det blir olagligt att aga alla i hushållet – även sin hustru. Allt slags våld mellan makar och mot tjänstefolk är nu kriminaliserat⁴⁹, vilket är en del av rörelsen mot ett statligt våldsmonopol.

Lagändringarna visar som sagt på en stark attitydförändring kring förekomsten av våld.⁵⁰ Ett strängare förbud mot misshandel av maka införs, som inte innehåller några specifika krav på grövre våld. Hustrumisshandel blir nu för första gången ett mer allvarligt menat straffstadgande, genom att det äktenskapliga bandet ses som en försvårande omständighet vid misshandel, istället för att som tidigare innebära en omständighet som legitimerar våldsanvändning.

Som nämnts ovan föregicks strafflagen av 1861 års förordning om mord, dråp och annan misshandel. I denna förordning stadgas i 38 § ett förbud mot ”misshandel av maka”. Förordningen lyftes sedan in i och blev en del av 1864 års strafflag. Brottet återfinns då i 14 kap 35-36 § § strafflagen:

14 kap 35 §

Begår någon mord eller dråp å skyldeman i rätt uppstigande led eller å sin maka, eller ock å stjus- eller swärföräldrar, fosterföräldrar, förmyndare, husbonde eller annan, under hwars lydnad man står; warde den omständighet såsom synnerligen försvårande ansedd.

⁴⁷ SFS 1864:11 s. 101, Kungl. Maj:ts förordning om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall.

⁴⁸ SFS 1861, nr 11. Kungl. Maj:ts nådiga förordning, den 29 januari 1861, angående mord, dråp och annan misshandel.

⁴⁹ Rätten att aga vuxna tjänstehjon avskaffas något tidigare, år 1858. Se Lindstedt Cronberg (2006), s. 208.

⁵⁰ Lindstedt Cronberg (2006), s. 208.

14 kap 36 §

Gör någon uppsåtligen annan misshandel å skyldeman i rätt uppstigande led; då må straffet ej sättas lägre än två månaders straffarbete: äro omständigheterna försvårande; må straffarbetet förhöjas till sådant arbete på livstid, om högsta strafftiden är i allmänhet bestämd till tio år, och, i annat fall, till två år utöwer den i allmänhet bestämda strafftiden. Sker sådan misshandel å annan af de personer, som i 35 § äro nämnda; vare den omständighet såsom synnerligen försvårande ansedd, och må ej till lindrigare straff än fängelse ådömas.

Lydelsen i paragrafen bygger på ordet ”misshandel” – vilket här ska anses omfatta allt våld mellan makar. I 36 § hänvisas också till föregående paragraf 35 §, för att hänvisa till att ett inomäktenskapligt förhållande anses ”synnerligen försvårande”. Brottet var konstruerat på ett könsneutralt sätt, vilket innebar att både man och kvinna kunde straffas för inomäktenskapligt våld mot den andra maken.

Problematiken kring brottskonstruktionen dyker upp i åtalsreglerna gällande misshandel av maka. I 14 kapitlet 45 § finner vi bestämmelsen om att misshandel inte är ett brott under allmänt åtal om det inte finns en målsägande som driver målet. Misshandel av maka var endast kriminaliserat under allmänt åtal om det skedde på allmän plats, vilket innebar att våld inom hemmet inte föll under allmänt åtal. Skedde misshandel mot maka på enskild plats föll det inte under allmänt åtal utan var istället ett angivelsebrott. Detta innebar rent praktiskt att en maka var tvungen att anmäla sin make till rätten. Det ska i detta sammanhang beaktas att det troligtvis är färre kvinnor som anmälde sina makar för våld, än vad det i praktiken var som blev utsatta. Detta kan tänkas bero på att hela familjens och kvinnans överlevnad och ekonomiska försörjning berodde på maken, och att ha en make i fängelse skulle inte gynna den ekonomiska situationen för kvinnan och familjen. Detta hör förstås ihop med det faktum att mannen var hustruns lagliga förmyndare, och var den som hade den sociala och ekonomiska makten i hushållet. Det ska också påminnas om att då en gift kvinna fortfarande stod under makens förmyndarskap, innebar det att hon var i en underordnad ställning och att det var i sin position som underordnad hon framträdde inför rätten. Detta innebar också att de handlingar hon åberopade synades i ljuset av hennes underordning, och bedömdes i

förhållande till hennes skyldighet att foga sig efter maken.⁵¹ En sådan reell och strukturell maktförskjutning kan definitivt ha inverkat på en makas benägenhet att anmäla sin våldsamme make. Dock ökade ändå antalet anmälningar mot en misshandlande make mellan 1863 och 1878 enligt officiell statistik⁵², vilket tyder på att den faktiska anmälningsbenägenheten ökade.⁵³ Det kan ses som en reaktion på tidens politiska debatt och lagändringarna som trädde i kraft. Under 1863 anmäldes 74 män varav 67 stycken också dömdes för hustrumisshandel enligt 14 kap 36 § strafflagen. Att anmälningsbenägenheten ökade samt att en övervägande del också blev dömda är förstås positivt. Det ska dock noteras att 1863 kan ha varit något av ett undantag – under 1870-talet sjönk anmälningarna till ungefär 35 per år. Precis som idag var troligtvis antalet faktiska fall av hustrumisshandel mycket högre än vad som syns i den officiella statistiken, då mörkertalet sannolikt var mycket högt. Under 1800-talet har, baserat på rättslig statistik, våld inom äktenskapet troligtvis inte utgjort mer än någon dryg procent av det rättsliggjorda våldet.⁵⁴

Att brottet enligt 14 kap. 45 § strafflagen inte hörde under allmänt åtal visar på lagstiftarens ovilja att gå in i den privata sfären som hushållen ansågs vara, och i ett större perspektiv visar det i min mening på hur helgden för privatlivet vägde tyngre än den enskilde kvinnans fysiska säkerhet och rättsliga möjlighet till att freda sig från en våldsam make.⁵⁵ På många sätt blir budskapet dubbelt. Lagstiftaren tar tillbaka jurisdiktionen ifrån husbonden, och visar att ett husbondevälde grundat i maktutövande genom aga inte längre är något önskvärt. Samtidigt tar lagstiftaren sig inte rätten att utöva åtal inom hushållen, utan låter hemmet bli en skyddad och privat sfär. Sammantaget blir det tämligen dubbelbottnat – lagstiftaren tar avstånd från våldet men låter våldet förbli utan konsekvens om det sker inom hemmets väggar. Våld som medel för att lösa äktenskapliga konflikter ses dock, rent attitydmässigt, inte längre som en försvarbar handling utan snarare som ytterst klandervärd, och det inomäktenskapliga våldet förlorar på så sätt sin legitimitet rent moraliskt. Däremot försvinner förstås inte hustrumisshandeln i praktiken av detta normativa ställningstagande. Trots att kriminaliseringen var allvarligt menad försvinner tyngden när det främsta problemområdet för hustrumisshandel, nämligen inom hushållen, inte omfattades av statens allmänna åtalsplikt. Detta innebar att det var omöjligt att angripa problematiken rättsligt. Det var i praktiken fullt

⁵¹ Lindstedt Cronberg, 2009, s 43

⁵² BiSOS, B, 1863-1878.

⁵³ I tidigare brottsstatistik är våld mot maka och våld mot föräldrar sammanslaget i samma kategori. För bägge dessa brott dömdes dock 38 personer sammanlagt.

⁵⁴ Lindstedt Cronberg (2009), s. 68.

⁵⁵ Eliasson (1997), s 65.

möjligt för en man att fortsätta misshandla sin hustru, såvida det skedde bakom stängda dörrar. Liliequist menar att denna åtalsbegränsning är en fortsättning på det osynliggörande av hustrumisshandel som 1734 års lag innebar, som ytterligare förstärktes och cementerades i 1800-talet äktenskapsideologi.⁵⁶

Äktenskapet och familjen ses i ökande grad som en privat och fri sfär, som ska vara fri från statlig inblandning.⁵⁷ Detta är något som ligger väl i linje med 1800-talets framväxande liberalism och individualism. Den moderna staten växer fram och statens våldsmonopol hävdas, samtidigt som individers fri- och rättigheter blir allt mer viktiga. Kollektivet och dess bästa får istället stå tillbaka för individens frihet, vilket gör att det anses mycket viktigt att ge hushållen frihet från statligt ingripande. Denna uppdelning mellan privat och offentlig sfär har framhållits inom genusrättsvetenskapen som en av de mer betydelsefulla samhällsattityder i förståelsen kring kvinnans underordnade position i familjen och samhället.⁵⁸

⁵⁶ Liliequist (2001), s 114.

⁵⁷ Burman (2007), s 68 och Liliequist (2001), s 114.

⁵⁸ Burman (2007), s 69.

5. KORT OM STRAFFSTADGANDEN KRING KVINNOFRID I MODERN TID

Under början av 1900-talet växer sig kvinnorättsrörelsen stark, och mycket legal jämställdhet åstadkoms. År 1921 avskaffas också det manliga förmyndarskapet över gifta kvinnor, vilket får anses vara den slutgiltiga spiken i kistan för husbondeväldet och mannens legala hushållsmakt. Det reella maktförhållandet kvarstod dock, och dess efterdyningar har kvarstannat länge i samhället.⁵⁹ Under senare 1900-tal lyfts problematiken med våld i nära relationer på en storskalig politisk nivå, och nya attityder börjar gro. Fram till 1943⁶⁰ var allt inomäktenskapligt våld ett angivelsebrott, som krävde en anmälan av målsägande. Efter politisk diskussion ändrades åtalsbestämmelsen kring våld på enskild plats. Lagändringen som infördes innebar att åklagare fick rätt att väcka allmänt åtal utan angivelse från målsägande om det ansågs påkallat ur allmän synpunkt. En av motiveringarna till ändringen var att hustrumisshandel skulle kunna omfattas av begreppet ”påkallat ur allmän synpunkt”, och att det då skulle bli rättsligt möjligt att ingripa vid hustrumisshandel – även inom hemmets väggar.

Strafflagen gäller fram till 1964 när brottsbalken införs och ersätter strafflagen. Det innebär att förhållandet för kvinnor som levde i ett våldsamt hem kvarstod under väldigt lång tid. På 50-talet påbörjas ett reformationsarbete kring brottsstadganden, som så småningom leder fram till brottsbalkens införande år 1964.⁶¹ En del av reformationsarbetet ledde till straffrättskommitténs SOU 1953:14 – förslag till brottsbalk. I förslaget föll all typ av misshandel på både allmän och enskild plats under allmänt åtal, med begränsningen att åtal för ringa misshandel endast skulle ske om det var påkallat ur allmän synpunkt.⁶² Riksåklagarämbetet som var en av remissinstanserna uttalade sig emot förslaget. De argumenterade emot en allmän åtalsplikt och poängterade särskilt att allmän åtalsplikt inte skulle gälla vid hustrumisshandel. De skriver att ett åtal skulle kunna förstöra äktenskapet och annars försvåra hustruns situation. De skriver också att äkta par många gånger försonas efter ett utbrott i affekt, och att det ibland kan vara fall av en överskridning av aganderätt. Detta är särskilt intressant då äga av hustru avskaffades redan 1864, men tydligen fortfarande beaktas av Riksåklagarämbetet år 1953. Förslaget till brottsbalken gick igenom med vissa ändringar –

⁵⁹ Prop. 1997/98:55, s. 25.

⁶⁰ Prop. 1943:81 s. 9.

⁶¹ SFS 1964:163, Lag om införande av brottsbalken

⁶² SOU 1953:14, s. 150.

däribland förslaget kring åtalsbestämmelserna. Misshandel på enskild plats blev även fortsättningsvis ett angivelsebrott.

Det är först år 1982 som åtalsbestämmelserna ändras vilket innebär att allt våld mot en maka faller under allmänt åtal. Förslaget Åtalsregler vid misshandelsbrott avges år 1981 av 1977 års sexualbrottskommitté.⁶³ Förslaget baseras på att hustrumisshandel nästan undantagslöst sker i hemmet eller på annan enskild plats, och att det därför är särskilt rättsligt svåråtkomligt. Kommittén skriver bland annat att endast någon enstaka procent av kända fall av misshandel på enskild plats väcks under allmänt åtal med hänvisning till att det är påkallat ur allmän synpunkt, och att detta instiftade undantag alltså är otillräckligt för att ge rättsligt skydd åt våldsutsatta kvinnor.⁶⁴ Till följd av förslaget ändras åtalsreglerna kring misshandel, och misshandel även på enskild plats kommer att falla under allmänt åtal. Liliequist uttrycker det som att det tar över hundra av lagligt understödd manlig dubbelmoral innan hustrumisshandel på allvar börjar ses som ett samhällsproblem.⁶⁵

Den förändrade attityden kring hustrumisshandel sker mycket i det offentliga rummet, till följd av uppmärksamhet kring våldsutsatta kvinnors situation i media och i det internationella samfundet. Under slutet av 1980-talet och 1990-talet kommer både nationella och internationella dokument och krafttag kring problematiken. Det är tydligt att det börjar ses som ett samhällsproblem och inte längre ett privat problem. Även attityden kring själva brottshandlingen förändras – från att ses som ett våldsbrott till ett fridskränkingsbrott. Under 1990-talet utförs Kvinnofridsreformen som resulterar i brottet grov kvinnofridskränkning år 1998.⁶⁶ Under 1990-talet ses mäns våld mot kvinnor för första gången som en egen jämställdhetspolitisk fråga, och som en socialpolitiskt viktig fråga.⁶⁷

⁶³ Ds Ju 1981:8

⁶⁴ Ds Ju 1981:8, s. 11.

⁶⁵ Liliequist (2001), s. 115.

⁶⁶ SOU 1995:60 och Prop. 1998/99:145.

⁶⁷ Burman (2007), s. 82.

6. SAMMANFATTANDE ANALYS

Det inomäktenskapliga våld mot kvinnor som idag anses vara ett stort samhällsproblem har inte alltid betraktats på samma sätt genom historien. En historisk tillbakablick på de rättsliga regleringarna kring mäns våld mot kvinnor inom äktenskapet visar att det förhållandevis sent har uppmärksamats som ett samhällsproblem som statsmakterna bör ingripa i. Istället har en modell av tystnad och osynliggörande applicerats, som troligtvis har sin grund i rättsliga traditioner som sträcker sig långt bak i tiden. Dessa rättsliga traditioner har grundats i en bild av hur ett hushåll och äktenskap bör vara uppbyggt, med ett manligt styre och ett kvinnligt följande. Denna modell har ansetts vara viktig för samhällsfriden i stort, och därför var lagstiftaren länge angelägen om att upprätthålla maktbalansen även inom hushållen. Även efter att lagregleringar som stjälpde husbondeväldet infördes har samhället drabbats av problematiken kring inomäktenskapligt våld, vilket troligtvis beror på dels en långsam attitydförändring grundad i konservativa ideal, och dels en ovilja från lagstiftarens sida att ta rättsliga befogenheter mot våldet.

Den rättsliga historien kring våld mot kvinnor inom äktenskapet fungerar som en förklaringsmodell till varför problematiken har kvarstått länge och fortfarande kvarstår. Djupgående attityder kring äktenskap och kring maktförhållandet mellan män och kvinnor kvarstår i viss mån, och är anledningen till att våldet har fortsatt så länge och fortfarande pågår. Dessa maktstrukturer är viktiga att uppmärksamma, eftersom den moderna genusordningen är till stor del påverkad av genushistorien. Hur rätten har utformats över tid hör ihop med hur idéerna om män och kvinnors roller och förhållande till varandra har sett ut genom historien, eftersom dessa idéer inverkat på samhällets kultur och politik. Den kvinnliga underordning som ett genushistoriskt perspektiv belyser, visar förstås också på en manlig överordning som format och påverkat politiska idéer och en samhällelig maktstruktur som har gett kvinnor en rättslig och formell underordnad position.

En genomgång av historien visar att våldet mot kvinnor alltid har haft två dimensioner: en fysisk och en symbolisk. Det har varit fråga om faktiska våldshandlingar mot enskilda kvinnor, men gärningarna har symboliserat och reproducerat en strukturell könsmaktsordning och använts för att upprätthålla en maktbalans. Våldet mot den enskilda kvinnan är vad som syns när våldet anses vara en isolerad händelse eller en framprovocerad gärning. Den symboliska aspekten kan ses med ett längre perspektiv och genom att följa de långa linjerna.

Genom att titta på hur våldet har sett ut i en historisk kontext och vad det har haft för syfte kan en maktstruktur urskiljas. Våldet har använts som ett medel för att upprätthålla ordning och underordning, och har använts för att bevara mannens maktposition i äktenskapet.

Våldet inom äktenskapet har gått ifrån att ses som en legitim åga till att anses vara oacceptabelt. Vägen dit har dock inte varit helt rak, och under vissa tidsperioder har budskapet från lagstiftaren kunnat tolkas som tämligen dubbelt. Att välja en metod av tystnad och osynliggörande innebär att lagstiftaren, avsiktligt eller ej, har bidragit till att upprätthålla maktförhållanden inom äktenskap och på så sätt också bidragit till förekomsten av våldet, och osynliggörandet av det inomäktenskapliga våldet. Längre var denna maktordning en som lagstiftaren var ovillig att bryta med lagregleringar och åtalsbefogenheter, vilket sannolikt förklarar varför våldet också kunnat kvarstå långt in i vårt moderna samhälle. Efter en förändring i åtalsbestämmelsen och efter genomgripande reformer och upplysningsarbete har situationen för våldsutsatta kvinnor förbättrats markant de senaste årtiondena. Resultaten av arbetet med att stoppa det inomäktenskapliga våldet har inneburit en ökad kvinnofrid för de enskilda våldsutsatta kvinnorna, och kunnat åskådliggöra deras lidande och behov av hjälp. Ansträngningarna har också bidragit till en ökad samhällelig attitydförändring och upplysning, och sammantaget lett till en ökad möjlighet till frihet från våld och hot om våld för alla kvinnor i vårt samhälle.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Källförteckning

Bidrag till Sveriges officiella statistik (BiSOS), B, Rättsväsendet, 1863-1878. Statistiska Centralbyrån.

[Cit: BiSOS, B, 1863-1878]

Ds Ju 1981:8 Åtalsregler vid misshandel, Förslag avgivet av 1977 års sexualbrottskommitté, Departementsserien Justitiedepartementet, 1981

[Cit: Ds Ju 1981:8]

FNs deklARATION om avskaffande av våld mot kvinnor, antagen av FNs Generalförsamling 20 december, 1993

[Cit: FNs deklARATION om avskaffande av våld mot kvinnor, antagen av FNs Generalförsamling 20 december, 1993]

Lagutskottets betänkande nr 19 ”Betänkande i anledning av väckt motion om antagande av ny lag angående skillnad i äktenskap” införd i *Bihang till samtliga riks-ståndens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm åren 1859 och 1860, 7:de samlingen 1:avd. Lag-utskottets memorial, utlåtanden, betänkanden*

(Cit: Lagutskottets betänkande nr 19 (1859 och 1860))

Protokoll hållna hos högloflige ridderskapet och adeln vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1859 – 1860, band 4

Prop. 1943:81 med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 45 § strafflagen, Justitiedepartementet

Prop. 1997/98:55, Kvinnofrid, Utbildningsdepartementet

Prop. 1998/99:145, Ändring av fridskränkingsbrottet, Justitiedepartementet

SOU 1953:14, Förslag till brottsbalk, avgivet av Straffrättskommittén, Justitiedepartementet

SOU 1995:60, Kvinnofrid, Huvudbetänkande av Kvinnovaldscommissionen,
Socialdepartementet

Lagtext

Sveriges rikes landslag, Kristoffers, Såråmålsbalken med våda kapitel 19

Sveriges rikes landslag, 1734, Missgärningsbalken 36 kapitel, 1-2 § §

SFS 1861, nr 11. Kungl. Maj:ts nådiga förordning, den 29 januari 1861, angående mord, dråp och annan misshandel

SFS 1864:11 s. 101, Kungl. Maj:ts förordning om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

SFS 1964:163, Lag om införande av brottsbalken

Litteraturförteckning

Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Uppsala, 2007

[Cit: Burman (2007)]

Eliasson, Mona, *Mäns våld mot kvinnor – En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*, Stockholm, 1997

[Cit: Eliasson (1997)]

Gunnarsson, Åsa och Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, Lund, 2009

[Cit: Gunnarsson och Svensson (2009)]

Hassan Jansson, Karin, *Kvinnofrid – Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600 – 1800*, Uppsala, 2002

[Cit: Hassan Jansson (2002)]

Hirdman, Yvonne, *Vad är kvinnohistoria* I Hirdman, Yvonne, m.fl, *Kvinnohistoria*, Stockholm, 2008

Liliequist, Jonas, *Mannens våld och välde inom äktenskapet – En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början* I Lövkrona, Inger (red.), *Mord, misshandel och sexuella övergrepp – Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*, Lund, 2001

[Cit: Liliequist (2001)]

Lindstedt Cronberg, Marie, *Mäns våld mot kvinnor i 1800-talets Sverige – Hustrumisshandel som manlig ritual* I Lindstedt Cronberg, Marie och Österberg, Eva (red.), *Kvinnor och våld – En mångtydig kulturhistoria*, Lund, 2005

[Cit: Lindstedt Cronberg (2005)]

Lindstedt Cronberg, Marie, *Husbondeväldets undergång – Retoriken och metaforiken i 1800-talets riksdagsdebatter* I Lindstedt Cronberg, Marie och Österberg, Eva (red.), *Våld – Representation och verklighet*, Lund, 2005

[Cit: Lindstedt, Cronberg (2005)]

Lindstedt Cronberg, Marie, *Med våldsam hand – Hustrumisshandel i 1800-talets Sverige – En studie av rättsliga, kyrkliga och politiska sammanhang*, Lund, 2009

[Cit: Lindstedt Cronberg (2009)]

Lindstedt Cronberg, Marie, *Tills döden skiljer oss åt? Hustrumisshandel och rätten till skilsmässa i 1800-talets Sverige* I Rosenbeck, Bente och Saunder, Hanne (red.), *Det politiska äktenskapet – 400 års historia om familj och reproduktion*, Göteborg, 2010

[Cit: Lindstedt Cronberg (2010)]

Ohlander, Ann-Sofie och Strömberg, Ulla-Britt, *Tusen svenska kvinnoår*, Lund, 2008

[Cit: Ohlander och Strömberg (2008)]

Elektroniskt material

Forskarpresentation Marie Lindstedt Cronberg,

<http://www.hist.lu.se/person/MarieLindstedtCronberg>, 2014-05-20

[Cit: Forskarpresentation Lindstedt Cronberg]

Forskarpresentation Monica Burman,

<http://www.umu.se/sok/personalkatalog/visa-person?uid=mobu0001>, 2014-05-20

http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/Forskning/Forsknings_presentationer/?id=53, 2014-05-20

[Cit: Forskarpresentation Burman]